

АНДРІЙ ОНІСТРАТ

ЯК Я ПРО\$РАВ БАНК

«Моноліт»
Дніпро — 2019

УДК 82-312.6
ББК 83.3
О-58

О-58 Як я про\$рав банк / Андрій Оністрат ; пер. О. Ткаченко. — Дніпро:
Моноліт, 2019. — 304 с.

ISBN 978-617-577-167-9

Мільйонер з підземного переходу; творець компаній, проданих із потрібним мультиплікатором; банкір, що біжить, спортсмен, багаторазовий чемпіон; батько шістьох дітей і натхненник для сотень тисяч людей — про Андрія Оністрата не чув хіба що ледачий.

У своїй автобіографічній книзі він без купюр розповідає, як у нашій країні «справи робляться», не боїться згадувати високопосадовців, показує політичний та економічний виворіт скандальних подій і ділиться уроками, що коштували йому неабияких душевних і фізичних сил, статку і мало не життя.

Це не «прилизана» історія успіху, а історія боротьби. Із самим собою, з обставинами, із друзями і недругами, із системою. Відверта історія приголомшливих перемог і гірких поразок — у спорті, бізнесі й особистому житті. Та найголовніше — її ще не закінчено...

© Андрій Оністрат, 2019

© Переклад українською мовою, видання українською мовою,
оформлення ТОВ «Видавництво “Моноліт”», 2019

Усі права застережено, зокрема право часткового або повного
відтворення в будь-якій формі.

Правову підтримку видавництва
забезпечує компанія Web-protect.

Думка автора може не збігатися з позицією редакції.
Усі збіги з реальними людьми й подіями випадкові.

ISBN 978-617-577-167-9

Зміст

Пролог	9
Міняйло	15
Невеселе весілля	25
Банкір	35
Теніс. Великий	43
Перший мільйон	53
Утеча	57
Повернення	67
Сім'я 2.0	73
Мотоспорт	85
Сім'я 3.0	95
«Укрсоцбанк»	99
Мотоспорт. Продовження	111
Марафон. Початок	117

Прощай, «Укрсоце»!	123
«Національний кредит».	137
Сім'я 4.0	155
Марафон: World Marathon Majors.	165
Тріатлон	205
Банк. The lost...	227
Як я просрав банк. Початок	296
«Двадцять років» по тому	298

Основна частина цієї книжки написана навесні 2016 року. Вона створювалася, як то кажуть, по свіжих слідах. Це відображення моєї життєвої ситуації і світовідчуття на той час. Усі емоції, роздуми і події збережені до найменших подробиць.

Нині — на момент видання книжки, — опісля майже трьох років, мені є що додати. Час не завмер, усі ми зростаємо й удосконалюємося щодня. Чимало речей я тепер бачу під іншим кутом, з іншого ракурсу. Так, останній розділ книжки — це свіжий погляд на знакові події мого життя, своєрідний післямак, історія за «двадцять років». І хоч минуло відтоді трохи менш як три роки, для мене це був непростий, важливий і дуже показовий період, який за відчуттями прирівнюю до двадцяти і навіть більшої кількості років. Звідси — назва розділу.

Проте й це ще не фінал. Людина розвивається, вдосконалюється, переосмислює погляди й позиції, пізнає себе доти, доки живе. «Усе» — це коли згори падає земля. Тоді можна провести ризик, резюмувати досягнення й підбити підсумки. А наразі все ще попереду.

Пролог

*Ліпше бути потрібним,
аніж вільним.**

У ПЕРШЕ ЦІ РЯДКИ з кумедної бардівської пісні я почув 1998 року. Після першої серйозної кризи в моєму житті, коли мені по-справжньому хотілося махнути на все рукою й помандрувати в гори, я... помандрував у гори. Я відчайдушно прагнув опинитися в місці, де мене не дістануть сигнали стільникових веж та електронні листи, й отримати той самий «час наодинці із собою», про який казав далай-лама. На ту пору заховатися від цивілізації було нескладно.

Мобільники, як карета в казці про Попелюшку, перетворювалися на непотрібний мотлох одразу за кільцевою дорогою будь-якого великого міста. Щоб опинитися в зоні недосяжності, вистачило б і години їзди автівкою від столиці. А годин за п'ять-шість можна було дістатися до такої глушини, що навіть із радіоприймача там чулося лише невиразне шипіння.

Це тепер майнути в Тибет легко. А 1998 року, коли про існування Google знали тільки Ларрі Пейдж і Сергій Брін, організувати поїздку було непросто. Туристичний бізнес на теренах

* Слова з пісні Георгія Васильєва й Олексія Іваценка (дует «Івасі») «Приходь до мене, Глафіро!». — Прим. ред.

колишнього СРСР тільки починав розвиватися, і такі мало-популярні напрямки цікавили лиш окремих ентузіастів, про існування яких можна було дізнатися, хіба якщо дуже кортіло. Але мені вдалося знайти одну московську компанію, яка саме збирала групу в Тибет. До неї я і прилучився.

У нашій компанії було багато цікавих персонажів, що цілком логічно, зважаючи на мету нашої спільної подорожі. Не те щоб усі вони були «шедеврами», але кількох чоловік я запам'ятав на все життя. Один із них — альпініст Ельгіз. Зовні він скидався чи то на татарина, чи то на казаха, проте добре, хоч і не без акценту, розмовляв російською. І запам'ятався він мені зовсім не бесідами «за життя», яких було чимало, майже стільки, як довгих і марудних переїздів на «вбитих» джипах, а своїми касетами. Пам'ятаєте анекдот* про двох парашутистів і яблука?

Ельгіз не мав яблук, проте мав касети. Щойно ми залазили у джип, Ельгіз діставав чергову касету й запихав її в магнітолу, на кілька годин занурюючи всю компанію у світ авторської пісні. Так у моєму житті з'явився Олег Мітяєв, із яким я потім довго намагався зустрітися, за кілька років познайомився й навіть привіз до Києва. Так у моєму житті з'явилося кілька пісень, які змінили мене. Кілька рядків, які назавжди перетворили моє ставлення до життя.

Я навіть зараз готовий показати точне місце, де вперше почув серйозні слова з відверто несерйозної пісні: «Ліпше бути потрібним, аніж вільним». У той час я був абсолютно вільним й абсолютно непотрібним. Тоді я й утямив, що мушу стати соціально значущою людиною. Додому я повертався не просто

* Скинули з літака двох парашутистів. Летять вони поруч. Один питає у другого: «Хочеш яблуко?» Той погодився. З'їли по яблуку. Потім другий пропонує ще одне яблуко. З'їли й ці. Летять далі. Перший знову простягає яблуко. «Добре, — погоджується другий. — Слухай-но, звідки ти їх береш?» — «Та з наплічника за твоєю спиною». — Прим. ред.

з наміром «змінити щось у житті». Я мав мету, стратегію і план дій. Я зрозумів, що мені треба бути публічним; я зрозумів, що мушу покінчити із брудним конвертаційним минулим; я зрозумів, як мені почати будувати свою імперію. Бізнес-імперію й імперію мого життя.

Утім, формула «ліпше бути потрібним, аніж вільним» зовсім не така категорична, як може здатися. Й у міру того, як я крок за кроком просувався до визначеної мети, стаючи соціально значущим, я втрачав свободу. Проте, і нині я це напрочуд добре розумію, для кожної людини важливо знаходити час, щоб побути на самоті. Той час, коли ти можеш спокійно, без метушні, телефонних дзвінків, ділових обідів і дозвільних тусівок, поговорити із собою. І я не знаю ліпшого способу дістати ці кілька годин на день, аніж спорт.

На відміну від більшості захоплених спортом людей, я не мав довгих багаторічних перерв. Із набуттям зайвих двадцяти кілограмів, ядухою і тягучим болем у попереку. Ще у школі в мене виробилася звичка спортувати. Я виріс, а звичка залишилася. Тож щоразу, коли я стикався з чимось, що мені здавалося цікавим, я занурювався в нове захоплення. У двадцять п'ять років я взявся за теніс, у двадцять вісім був мотоспорт, його замінив біг, який згодом поступився місцем триатлону.

Десь поміж основними моїми спортивними захопленнями були лижі, сноуборд, дайвінг, віндсерфінг, кайтсерфінг. Я пірнав у новий досвід із головою. Знаходив тренера, занурювався в тусівку, шукав будь-яку причину для спілкування із зірками. Я, як літак із заправника, набирав повні баки досвіду, щоб учинити новий переліт.

Я знаю, що багато хто вважає спорт неприйнятною витратою часу. Чимало людей вбачає в ньому паразита, який пожирає час і сім'ю. А тим часом і спорт, і сім'я — насправді невичерпні ресурси. Я мимоволі часто порівнюю себе з Миколою

Лагуном*. Ми навчалися з ним в одній групі в університеті, довгий час працювали в одному банку, хоч і на різних посадах. І фактично йшли до своїх бізнес-цілей паралельними курсами. І майже водночас утратили все, що мали.

Як і мені, після кризи йому залишилися тільки зобов'язання. Звісно, масштаб відрізняється в десятки або навіть сотні разів, але зрештою ми прийшли до того самого. От тільки з бонусів у Миколи Лагуна — синці під очима й кілька десятків кілограмів зайвої ваги. Мене ж, коли повертаюся додому, збивають із ніг щасливі діти. І я точно знаю, кому з нас буде складніше подолати цю кризу.

* Микола Лагун — український бізнесмен, мільйонер. Власник сімдесяти відсотків акцій «Дельта Банку», який 2015 року визнали неплатоспроможним. — Прим. ред.

Міняйло

МЕНЕ ЧАСТО ЗАПИТУЮТЬ, де взяти перший мільйон. Цікавляться не задля сміху, проте й геть не для того, щоб дізнатися про якесь секретне місце, звідки беруться ці самі перші мільйони. «Легко, — кажуть мені, — спортувати, коли маєш мільйон. Усі ці твої мотоперегони, збори, велосипеди — звідки цьому всьому взятися, якщо немає мільйона?»

Та повернімо все на свої місця. По-перше, домовмося щодо термінології. Мільйонер лише той, хто фізично має мільйон у кеші. Чи лежить він у валізі, чи закопаний на городі, чи складений у банківському сховищі під ретельною охороною — неважливо. Головне, до нього є прямий і практично миттєвий доступ. Забудьте про квартири, яхти, машини, дачі, банки червоної ікри в холодильнику й арманьяк, який подарували колеги на честь ювілею і який чекає на запліюженій полиці на відповідну за статусом урочистість і товариша по чарці.

Усі ці блага, звісно, теж активи, що мають певну вартість. Їх приємно споглядати — гріють душу; їх охоче додають до капіталу в усіляких рейтингах багатих і впливових, але до заповітного мільйона вони мають украй опосередкований стосунок. І їхня ліквідність дуже умовна й зовсім не миттєва. До того ж, якщо

зважати й на ці активи, то бабуся-пенсіонерка, що категорично відмовлялася від пропозицій продати квартиру в центрі столиці упродовж багатьох років, — теж мільйонерка.

Так, вона ледве виживає, не вважає негожим нахилитися по десятикопійкову монету на брудній і заплываній тролейбусній зупинці, але навіть у найжорсткішу кризу її майно оцінювалося шестизначними числами. А вже яка багата вона була наприкінці 2007-го... Отож позбудьтесь ілюзій: мільйонером можна назвати тільки того, хто реально тримає в руках мільйон.

По-друге, і це найголовніше, мільйона в мене зараз немає. Натомість я, як новорічна ялинка гірляндами, обвішаний зобов'язаннями. Так буде не завжди, але в цю саму мить усе так і є. Я наразі працюю з цими зобов'язаннями. Частину з них мені вдасться конвертувати з пасивів у активи, започаткувавши з кимось, наприклад, спільний бізнес. Частину муситиму списати, оскільки люди, щодо яких я маю зобов'язання, відмовилися від усіх «добрих» варіантів й обрали «погані». Із залученням прокурорів, поліції, рекетирів, бандитів. Мені нескладно їх зрозуміти й навіть є що запропонувати. Але тільки не мільйон, якого в мене просто немає. Адже от що цікаво: ця гнітюча ситуація зовсім не зупиняє життя, не руйнує сім'ї й навіть не заважає спортувати. У головах людей, які вважають, що мільйон первинний, що лише за ним з'являються сім'я, спорт і здоров'я, існує чітка модель. Якщо припасувати її до моєї нинішньої ситуації, виявиться, що я мушу або відкинути все і сконцентруватися винятково на зароблянні мільйона, або накласти на себе руки. Бо, згідно з їхнім світоглядом, без нього неможливе ніщо інше.

У другій моделі, якої дотримується чимала кількість людей разом зі мною, спорт, бізнес і сім'я — три паралельні лінії. Вони частково залежні одна від одної і, на відміну від евклідових прямих, навіть перетинаються, але залишаються паралельними. Тобто такими, які не заважають розвиватися одна одній. І кожній із них треба приділяти час. За кожну треба братися.

Не час до часу, коли зійде натхнення чи буде вільна хвилинка, а систематично й щодня. Кожна з цих сфер вимагає неабиякої відповідальності. Однак біда в тому, що часто люди бояться брати на себе відповідальність. Один ніяк не наважиться «купити» дорогого тренера й узятися за спорт, відкинувши цю безглузду примовку «для себе». Другий боїться звільнитися з нудної, безперспективної й нецікавої роботи і почати власний бізнес або опанувати професію, про яку мріяв. Третій намагається вирахувати ідеальний час для народження дитини, щоразу знаходячи цілком об'єктивні причини ще трохи почекати. Насправді кожен із цих трьох страждає на ту саму недугу — страх перед відповідальністю. Натомість усе це тільки в нашій голові. Навчитися бути відповідальним можна. Причому це не так складно, як здається. Достатньо тільки з чогось розпочати. З чогось невеликого. Згодом це стане звичкою.

Вам може здатися, що це надто складно. Мовляв, навантаживши себе понад міру відповідальністю й обов'язками, недовго й із глузду з'їхати. Утратити апетит і сон, зруйнувати сім'ю, занепасти здоров'я. Частково я мушу погодитися з таким висновком. За такої тактики вам забезпечений принаймні гострий дефіцит часу. Проте медаль має й інший бік. Узявши на себе відповідальність, ви позбавляєте харчу свої внутрішні лінощі. Й не сумнівайтеся, не сперечайтесь — лінощі притаманні кожному. Питання в тому, який соцпакет вони отримують від нас щодня і як часто ми їх розважаємо преміями й надбавками. Ветуйте свій внутрішній закон, що наділяє ваші лінощі правом на дотації й пільги, забороніть їм виконувати обов'язки директора, посадіть їх на хліб і воду. Як? Візьміть на себе відповідальність. Більше ви не маєте змоги втекти з ранкового тренування, адже напередодні ви домовилися із сусідом о сьомій п'ятнадцять зустрітися біля під'їзду й побігти разом. Коли береш на себе зобов'язання, швидко розумієш, що в тебе немає часу. Ні на що. Погано? Аж ніяк. Саме зараз ти змушений цілком переоцінити

своє уявлення про час і нарешті визначити пріоритети. З'ясувати, що перегляд вечірніх новин лише пожирає час, який можна було приділити сім'ї, тренуванню, прогулянці із собакою, купанню дітей. Завершити презентацію, вивчити можливості для нового проекту. Та просто прочитати цікаву книжку.

Я твердо вірю, що кожному треба передовсім навчитися брати на себе відповідальність. Не жити очікуваннями, сподіваючись на милість чи то президента, або депутатів, або директора підприємства, де працюєш. А брати на себе відповідальність і починати щось робити. Сотні мільйонів людей на пострадянському просторі щодня з відчуттям глибокої огиди сідають у трамваї, тролейбуси й особисті автомобілі і прямують на ненависну роботу. Де начальник — самодур, де потрібно робити те, чого робити не хочеться. Де одні наради змінюють інші, де треба лобом пробивати рукотворні стіни, щоб домогтися загалом непотрібного тобі самому результату. Ми робимо так зі дня у день самі й навчаємо цього наших дітей. «Робота — це те, що треба. Хочу — це про інше». А водночас, згідно з прогнозом, який я нещодавно вичитав, до 2035 року у США приблизно половина працездатного населення працюватиме в режимі аутсорсу. Люди будуть самозайнятими. Суб'єктами підприємницької діяльності, якщо хочете. Тільки вдумайтесь в це число! Це абсолютно різні люди: чоловіки й жінки, дорослі й геть молоді, красиві й не дуже, гладкі й худі, темношкірі й азіати. Хоча, втім, вони матимуть одну спільну рису: вони навчатимуться брати на себе відповідальність. Вони не чекатимуть на допомогу з безробіття, підвищення зарплати чи кар'єрне зростання. Вони створюватимуть додану вартість і забезпечуватимуть свої сім'ї.

Якщо вам не подобається те, що ви робите, — припиніть негайно. Але перш дайте відповідь на просте запитання: чи хочете ви розвиватися, чи готові взяти на себе відповідальність? Я розумію, що наші природні лінощі, прагнення повернутися всередину ретельно вибудованої зони комфорту підштовхують нас до пра-

вильної відповіді. У такому разі потрібно створити навколо себе ситуацію, у якій можлива тільки правильна відповідь. Більше немає сил ходити на роботу, виконуючи «нікому не потрібні завдання» з дев'ятої до вісімнадцятої? Звільняйтеся. Криза, ринки падають, немає вакансій? Тим ліпше. Звільняйтеся негайно! І ласкаво просимо до клубу «розумних». Хочете бути «красивим»? Отримувати гарантовану платню щомісяця, щоп'ятниці ввечері сидіти за пивом із друзями в барі для «білих комірців», усуваючи стрес? Будь ласка! Шлях вільний. Тільки не варто намагатися всидіти однією дупою на двох стільцях водночас. Як у відомій трилогії «Матриця», обрати можна тільки одну таблетку. Я знаю це, бо куштував і одну, і другу пігулку. Я починав як «розумний», бо інакшого виходу не бачив, потім пробував на зуб шлях «красивих» і знову повертався до «розумних».

Шлях «розумних» на світанку своєї бізнес-кар'єри я обрав зовсім не тому, що він був аж таким солодким. І навіть не тому, що це було модно. Навпаки, тієї пори, коли я навчався в інституті, «розумних», тобто людей, які вирішили почати власний бізнес, навіть якщо «бізнесом» згідно з велемудрими книжками його годі й назвати, було дуже мало. Про них не писали в журналах, їх не показували по телевізору й тим паче не зараховували до рейтингів. А тому для більшості громадян нашої в недавньому минулому неосяжної батьківщини вони існували лише як персонажі далеких легенд. На кшталт Змія Горинича. Мало хто 1992 року мав хоча б віддалене уявлення про приватний бізнес. Середньостатистичний студент мріяв потрапити в «жирну» компанію на престижну зарплату, яка становила п'ятдесят доларів. Ми й не думали про власний бізнес, аутсорс. Тільки краєм вуха чули про якихось західних мільйонерів, приватний капітал і вільний ринок. Наше уявлення про бізнес випливало з пошарпаної настільної «Монополії» із загвадзяними грішми-фантиками й монетками замість фішок. І я не був винятком. Ми не мислили категоріями вільного світу й перебували

в якомусь акваріумі. Який уже тріснув і почав протікати, але все ще не пропускав усередину ні повітря, ні звуків.

* * *

Я цілком зневажливо ставився до контрацепції. Це на перший погляд ніяк не стосується історії, однак ця обставина стала чи не вирішальною в моїй долі. Бо одного разу моя дівчина Олена Співаковська з трепетом у голосі повідомила мене, що вагітна. Як хлопець вихований, я сприйняв цю новину з усією повнотою відповідальності. Не став заперечувати свого очевидного батьківства, не розглядав варіантів з абортами, не пропонував «бачити дитину у вихідні». Я просто й невігладливо, як і личить добре вихованому юнакові, одружився з Оленою.

* * *

Це були дуже непрості часи. Тоді вся країна жила надголодь. Відсутність нормального повноцінного харчування нескладно витримувати, будучи самотнім студентом. Але коли в тебе на руках маленька дитина, порожньому холодильнику немає виправдань. Звичайно, як могли, нам допомагали батьки, але надможливостей тоді не мав ніхто. Ми рахували копійки, відмовляли собі в усьому, з калькулятором вираховували, що дешевше: купити ковбаси чи кусник м'яса. Звісно, я шукав роботу. Але тоді, як, утім, і нині, на кам'яні стовпи не клеїли оголошень на кшталт «Шукаємо молодого талановитого хлопця, щоб платити йому велику зарплату». Бізнес тільки зароджувався, у країні вирували пристрасті, з якими чудово знайомий кожен, хто мав задоволення пережити початок 1990-х при тверезому розумі. Знайти роботу було дуже складно, а час наглив. Тому я без роздумів погодився на пропозицію мого шкільного товариша спробувати себе в екстравагантній професії валютного мінійла, яку він на той час якраз опановував. «Слухай, — сказав він мені, — просто спробуй».

У моєму сховку було двісті доларів — той самий стартовий капітал, із якого й почався шлях до мільйона. Саме з ними я й подався до знаменитої «труби»^{*} опановувати непросту й небезпечну працю валютного мінійла. Це був ризик, величезний і, що найжахливіше, майже невідчутний. Темний перехід, зграї вуркаганів, рекетирів і голодних ментів — життя не могло вигадати суворішого способу викинути мене із зони комфорту. Ризикнути всім капіталом, не маючи жодних, навіть мінімальних гарантій.

Але першого-таки дня я заробив сімнадцять доларів. Це були космічні гроші. Для дуже багатьох моїх співвітчизників ця сума тоді становила місячний заробіток. У той час ми з Оленою і маленькою Вітою^{**} жили всього-на-всього на двадцять доларів на місяць. Але назвати ці гроші легкими за всієї охоти я б не зміг. Захід цей був, скажімо так, небезпечним. Ризиків було стільки, що часом складно було втямити, чого треба побоюватися зараз, а що можна ігнорувати певний час. Раз у раз хтось намагався впхати фальшиві гроші, мало не щодня доводилося втікати від рекетирів, яких стало забагато, надто після того, як Кравчук оголосив амністію, випустивши із в'язниць десятки тисяч рецидивістів. Під ногами буквально горіла земля. Плюс пелюшки, плюс безсонні ночі з дуже неспокійною Вітою. Для дев'ятнадцятирічного хлопця це було справжнє пекло.

Тепер, озираючись назад, я розумію, що весь той жах був справжнім подарунком для мене. Ліпшого годі й шукати. У свої дев'ятнадцять я навчився швидко рахувати гроші й ухвалювати рішення. Швидкі, миттєві рішення. Поток, як на конвеєрі. Йдуть рекетири — вирішуй, що робити. Бігти не можна, бо наздоженуть. Потрібно злитися з натовпом і тихо піти. Тебе «запакували» в міліцейський «бобик» і відвезли до райвідділку?

^{*} Підземний перехід під майданом Незалежності в Києві. — Прим. ред.

^{**} Вікторія — старша дочка Андрія Оністрата (від Олени Співаковської). — Прим. ред.

Вирішуй, кому і скільки дати, щоб вийти. Домовитися про прикриття? З ким, як? Немає часу будувати стратегії й виношувати плани, нема з ким довго радитися, нікого запросити до «робочої групи». Життя швидше за твої висновки. Потрібно мчати вперед, не озираючись, не гальмуючи на перехрестях, не читаючи вказівників. Вирішувати негайно. Жодних «перебути ніч із цією думкою».

Незабаром я зіткнувся з першою справжньою проблемою: мені конче знадобилася машина. Тато мав старенькі жигулі й був не проти мені їх віддати. Але в мене не було прав. Іти на курси, складати на права? Шукати зв'язки, щоб купити їх? Мені потрібно було простіше і швидше рішення. І я знайшов його: узяв права в сусіда. Він загалом мало був схожий на мене зовні, але з огляду на природну зношеність знімка «своїм» документ міг виявитися для чверті чоловічого населення країни. Потім виписав довіреність від тата на право керування неабияк заіржавілими жигулями і їздив.

Це був шалений, але моторошно цікавий час. Час, коли я навчився вирішувати. Проблема більшості нинішніх дітей у тому, що вони цілком позбавлені можливості ухвалювати рішення. За них усе вирішують батьки. Будять їх, годують, садять у машину й відвозять до школи. Батьки знають, у яку спортивну секцію віддати дитину, в який гурток записати, чим нагодувати, у що вдягнути. Ці діти не можуть ухвалити найпростіших рішень: що взути, який сік випити. Є й інші, які приїхали підкорювати столицю. Самі або з батьками, котрі зірвалися з обжитого місця в пошуках ліпшого життя. Вони влаштовані інакше. Вони хочуть ухвалювати рішення й бажають навчатися цього вміння. І будьте певні: вони навчаться і залишать далеко позаду тих, перших. Я не належав до других, але обставини змусили мене змінити стратегію. Навчили вирішувати й діяти.

Навчайтеся ухвалювати рішення, беріть на себе відповідальність. Не можете самі? Знайдіть того, хто дасть вам такого необ-

хідного чарівного копняка. Моделюйте ситуацію, у якій не матимете іншого виходу. У марафоні після тридцятого кілометра запаси організму виснажуються. Тіло впадає в біохімічну кризу, коли необхідно діставати енергію звідусіль. Крихтами збирати її із джерел, які взагалі-то для цього зовсім не пристосовані. Це штучна криза, у яку ти вводиш своє тіло цілком свідомо. То чому ж не можна зробити це й зі своїм життям?

Я пережив купу криз, утрачав величезні гроші, мене грабували й кували, мене зраджували партнери й люди, яких я вважав за друзів. І хоча я ніколи навмисно не створював криз для себе, кожна з них дала мені набагато більше, ніж забрала. З кожної складної ситуації я виходив сильнішим. Адже все, що не вбиває, робить нас сильнішими.

Невеселе весілля

НИНІ, КОЛИ ЗАЛИШИЛИСЯ позаду прожиті роки й зруйновані сім'ї, я певен, що не треба йти до шлюбу ні у вісімнадцять, ні навіть у двадцять п'ять років. У цьому віці чоловік просто фізіологічно, на гормональному рівні, не готовий до серйозних стосунків. Не має сили з погляду пережитого досвіду будувати сім'ю, зрозуміти зрештою, хто ж йому потрібен. Усвідомити, у чому саме для нього полягає цінність стосунків: в анальному сексі чи у випрасуваних шкарпетках, у борщі на плиті чи у вилизаній дорогими косметологами шкірі сідниць. Тільки років у тридцять п'ять чоловік починає міркувати, чого хоче від стосунків. Та сама історія й у жінок, тільки вони розуміють, чого хочуть, років на п'ять-сім раніше. Це не аксіома, ви можете заперечити мені й навіть навести конкретні приклади, які доводять хибність моїх суджень. Мовляв, є чимало сімей, побудованих іще зі шкільної лави, які нині живуть щасливим і безтурботним життям. Вірю. Сам, якщо напружу пам'ять,

зможу пригадати один-два випадки успішних ранніх шлюбів. Але на кожен такий кейс буде десяток інших, не настільки казково чудових. Із розбитими тарілками й кинутими дітьми, з жорстким поділом майна, яке щойно почали наживати. Статистика в цьому сенсі груба і красномовна, вона не залишає оптимістам шансів у суперечці: дев'яносто відсотків шлюбів, укладених між особами, які не досягли вісімнадцяти років, розпадається першого-таки року. Та й зрештою, три чверті поставлених у паспорт штампів доводилося анулювати впродовж перших п'яти років. Звичайно, ризики є й після тридцяти п'яти, але до цього віку гормональний фон стабілізується й чоловік уже непогано розуміє, чого саме він чекає від стосунків із жінкою, які ролі готовий грати сам, а чого вимагатиме від жінки.

Але все це я знаю зараз, тоді ж у мене не було подібних думок. Як, утім, не було і зрілого ставлення до засобів контрацепції. Я не бачив для себе іншого рішення, окрім як «зв'язати себе узами священного шлюбу» з тією, котра носить мою дитину. Я, як і більшість людей, народжених у СРСР, був носієм ідеалізованих уявлень про інститут сім'ї і шлюбу. Мовляв, усі суперечки можна залагодити, усі тріщини заштукатурити. Я не мав уявлення про те, що таке нещаслива сім'я, й тим паче не знав, що з нею робити.

«Усі щасливі сім'ї схожі одна на одну, кожна нещаслива сім'я нещаслива по-своєму», — писав Толстой. На мою думку, класик не мав рації. За винятком дрібних деталей, нещастя однієї нещасливої сім'ї мало відрізняється від нещастя іншої. Раптова закоханість одного або хвороба другого, закінчилися гроші, звільнили з роботи — усе це деталі. Суть же полягає в тому, що одного разу кожен представник нещасливої сім'ї розуміє, що приречений на це нещастя на все життя. Так було й зі мною. За три роки після початку шлюбного життя я зрозумів, що тут не буду щасливий. Розуміла це й вона. Почалися якісь паралельні процеси... Одного разу я випадково побачив її в метро

з якимось хлопцем. Вони мило розмовляли, сміялися — хіба що не обіймалися. Мене розривало від ревностів, але потім і я почав задивлятися на дівчат...

Мене заморочувала постійна відсутність їжі вдома, хоча продукти, з яких можна було приготувати вечерю, в кухні завжди були. Я добре це знав, бо сам їх купував. Але щодня на плиті незмінно виявляв... Ні, не борщ. Величезну синю каструлю, у якій самотньо плавали синя курка і єдина цибулина. Ця страва «від шефа» назавжди врізалася в мою пам'ять. Їсти було нічого, коли не було грошей, але й коли гроші вже з'явилися, раціон суттєво не змінився. Я годував мою вагітну Оленку домашнім сиром, для чого потрібно було спочатку вистояти сорокахвилинну чергу в гастрономі по молоко в синіх пакетах із колосками. А потім із трьох літрів молока шляхом нехитрих, але морочливих маніпуляцій видобути трохи більш як півкілограма сиру.

В Оленки був величезний живіт, і ми щодня його вигулювали в лісі. На прогулянку з нами завжди рушала наша кішка. Вірна, як німецька вівчарка, наполеглива, як бультер'єр. На диво всім сусідам вона щоразу йшла на прогулянку з нами й весь той час, поки ми бродили околицею, ні на крок не відставала від мене. На відміну від Оленки, котра, як би я не сповільнювався, завжди йшла на десять кроків позаду. Таку вона мала тактику.

Ні, все зовсім не було так погано. Оленка стала чудовою матір'ю для Віти, вона виявляла просто фантастичну турботу про дочку. Віта майже не хворіла, проте відмовлялася спати. Тому я регулярно виходив із нею на нічні прогулянки, щоб дати Оленці трохи поспати. Я котив дитячий візочок темними вулицями, і Віта міцно спала.

Уранці я їхав до університету, потім у «трубу» працювати мінйлом. Дорогою додому — гастроном, і все по колу. Не знаю, як я це пережив, було справді складно. Але я й досі вважаю, що це був просто офігінний досвід. Нічого подібного не пережив ніхто з моїх друзів, однокласників, одногрупників. І я навряд чи

хотів би, щоб мої діти переживали щось таке. Утім, на мою думку зважати не варто. Якщо вони захочуть таке пережити, свідомо чи ні, то, зрозуміло, переживуть. Але я точно знаю: саме той період сформував у мені багато чого, що робить мене Андрієм Оністратом. І, незважаючи на всі труднощі, я згадую той період свого життя з неабиякою теплотою й удачністю.

Але хоч би як приємно я не відгукувався про ті часи, стосунки між мною й Оленкою важко було назвати здоровими. Щодень усе тільки гіршало. Ми рухалися від легко виправних непорозумінь до сварок. Від сварок до скандалів, а від них — до ігнору. Все менше потягу, менше сексу, менше тем для спілкування. Усе більше несправджених очікувань, образ і конфліктів. Я почав усвідомлювати, що так не може тривати вічно, рано чи пізно ця бомба вибухне. Та я ніяк не наважувався зробити складний, але такий необхідний для всіх крок. Мені здавалося, і я в це вірив, що все можна виправити, залагодити. Про все можна домовитися, усе можна обговорити. Адже йдеться не лише про нас двох, а й про дитину...

Тепер я розумію, що такі міркування нічого не змінюють. Руйнування неминуче. Замість «добрих» рішень — порожні обіцянки, замість дискусій — проковтнуті образи. Як ракова пухлина поширює метастази всім організмом, так і хвора сім'я отруює все навколо себе, виливаючи невисловлене на всіх, хто потрапить під руку. Першою страждає дитина. І якщо зняти нарешті рожеві окуляри й подивитися на ситуацію тверезо, виявиться, що в більшості випадків їй буде набагато безпечніше з одним із батьків, ніж із двома непримиренними ворогами. Для мене це стало очевидним тепер, але тоді я чесно намагався щось урятувати, склеїти. У ситуаціях, подібних до цієї, я сьогодні рекомендую всім діяти твердо й рішуче: якщо стосунки приречені, якщо ви розумієте, що лише відтягуєте неминуче, — розлучайтеся. Робіть це коректно, беріть на себе зобов'язання, які виникли у вас із народженням дитини,

залишайтеся батьком, але йдіть. Яким би складним не був цей крок. Інше рішення буде зрадою, причому не тільки щодо вас. У нещасливій сім'ї нещасливі всі однаково: і ви, і дружина, і ваші діти. У бізнесі це називається «відсікти лосів*». Потрібно позбуватися непрофільних активів, навіть якщо операція збиткова. Навіть найдорожчий актив стає пасивом, коли починає генерувати в балансі мінус. Купив за дурною головою квартиру 2007-го, щомісяця сплачуєш комунальні послуги, а здати не можеш? Продавай! Удвічі дешевше, ніж купив, утричі, якщо ринок упав глибше, але продавай. Не потрібно ілюзій, що «все налагодиться», зволікання неприпустиме. Так чи інакше — дій!

* * *

Коли Віта мала два роки, Оленка вкотре виїхала на літню сесію. Так було й раніше: вона їхала складати свої іспити, я залишався складати свої. Я переходив у цілодобовий режим навчання, харчувався тільки чорним хлібом із салом і цибулею, снікерсами й запивав цю їжу кавою зі згущеним молоком. Усе як завжди. Тільки цього разу я не покликав Оленку назад, а вона сама їхати не стала. На тому наші стосунки й закінчилися.

Офіційного розлучення, про яке спочатку ми навіть не розмовляли і яке потім стало чимось цілком природним, ми не могли оформити дуже довго. Нам заважали то моя робота, то черги в суді, то Оленчин графік. Минали дні, місяці, а ми навіть не могли дістатися до суду так, щоб опинитися біля стін установи водночас. Коли ж нам це нарешті вдалося, з'ясувалося, що справу щодо нашого розлучення повинен розглядати суд іншого району. І знову все по колу. На певному етапі в мене склалося враження, що розлучення, як подія, взагалі неможливе, а сам процес, який розтягнувся зрештою на роки, так сильно мене ді-

* Слово «лось» тут — похідне від англійського *lost* — утрати, збитки. — Прим. ред.

став, що я твердо вирішив більше ніколи в житті не зв'язуватися з палацом одруження.

Звісно, ми все-таки розлучилися. Ситуацію довелося дотиснути зусиллям волі, коли в мене вже народилася друга дитина.

На жаль, мені не вдалося зберегти нормальних стосунків з Оленкою, про що я шкодую досі. Передовсім тому, що перманентний конфлікт між нами, образи, які роз'їдали Оленку, величезним тягарем лягли на Віту. Не зламали її, але сильно змінили, зокрема й щодо мене. Я вчинив некоректно від самісінького початку. Я повинен був посадити Оленку перед собою за стіл, узяти аркуш паперу й скласти перелік того, що кожен з нас мусить виконати. А потім неухильно, до останньої коми, зробити все так, як написали, закрити кожне питання, кожну образу і претензію. Але я нічого цього не зробив. Іще гірше те, що за деякий час, коли вскочив у халепу з пограбуванням, я на доволі тривалий період узагалі випав із процесу. Не бачив і не чув дочки, не давав ніяких грошей — у мене їх просто не було. А потім, коли ситуація нормалізувалася, Оленка відмовилася брати від мене гроші, бо образилася. У її очах я був тим ще падлюкою. Залишаюся таким і зараз. Негідником, що покинув дружину з дворічною дитиною на руках і до п'яти років «не давав ані копійки». Так-сяк налагодити стосунки мені вдалося тільки за три роки, та й то лише завдяки лояльному ставленню до мене тестя. Хоч і дуже неохоче, він погодився вмовити Оленку піти назустріч, узяти гроші й дозволити мені спілкуватися з Вітою.

Я знаю, за кого мене має Оленка, знаю навіть, у яких формулюваннях вона визначає мій статус. Напевно, багато в чому її правда чи принаймні вона має право на подібні судження. Але ось у чому я з нею аж ніяк не згоден, то це в тому, що в історіях із розлученням один із батьків має право формувати ставлення дитини до другого. Яким би поганим не був батько, хоч би якою була мати, обоє вони необхідні дитині. І правом судити наділена тільки вона сама. Ба більше, завдання батьків — зберегти

хоча б видимість нормальних, дружніх взаємин. І вельми часто ціна такого формату вимірюється досить-таки конкретними сумами, не завжди космічними. Звичайно, існують і ті, кому потрібні літаки і яхти, але часто ціна питання значно скромніша й вимірюється сотнями, а не тисячами доларів.

Я аж ніяк не згоден із тими чоловіками, які вважають, ніби через якісь обставини вони можуть зняти із себе зобов'язання перед дитиною. Чи щодо фінансового забезпечення, чи щодо виховання або простої уваги. Але передовсім чоловік, який покинув сім'ю — сам, за згодою сторін чи з волі жінки, — мусить забезпечити дитину грошми. Закрити мінімум три чверті всіх витрат на утримання дитини. Це залізне правило не має винятків.

Історія наших з Оленкою взаємин триває й донині. Вона, історія, залишила невтішну спадщину — поранену і травмовану Віту. Я намагався виправити хоч щось і неодмінно намагався ще, але наразі я стою посеред буферної зони, як герой Тома Генкса у фільмі «Термінал». Без прав, лише з надією. У цій зоні немає жодних стосунків між батьком і дочкою, залишилися тільки образи, злість і розчарування. Деякий час тому Вікторія Оністрат стала Вікторією Співаковською. Змінивши прізвище батька на дівоче прізвище матері, вона продемонструвала свій протест щодо мене. Показала своє ставлення до мене. Я розумію, що багато в чому це плоди тих отруйних зерен, які посіяла Оленка в голові Віти багато років тому. Вона поливала їх і полола, вносила добрива й захищала від заморозків. Тепер вони вирости в повноцінні дерева й дають багатий урожай. Я не знімаю із себе відповідальності, але не прагну брати її понад зобов'язання. Тепер я розумію, що інакше, мабуть, не могло статися.

Ми були близькі з Вітою, вона любила мене і, звісно, любить і зараз, не дозволяючи собі зізнатися в цьому. Але це не заважало їй пам'ятати про те, що я, як казала її мати, «падлюка». Вона багато разів нагадувала мені історію про те, як ми домовилися з нею зустрітися біля під'їзду, вона чекала на мене надворі цілу

годину і, так і не дочекавшись, повернулася додому. Припускаю, що такий епізод був, хоча не пам'ятаю його. Але важливо інше. Насправді це лише демонстрація глибини образи, яка живе у Віті щодо мене.

Наш із нею спільний проект... Я намагався допомогти їй стати на ноги, віддавши в управління нехай і зовсім мікроскопічний, але справжній бізнес-проект. Із повним саппортом, гарантією всебічної підтримки. Усе це було викинуто геть. Вона пішла, грюкнувши дверима, залишивши по собі лише протят і купу нерозв'язаних проблем...

Я поставив ситуацію на паузу. Я не маю сил на неї вплинути. Мені залишається тільки набратися терпіння й чекати. Будь-які спроби налагодити, виправити — приречені. Провал неминучий, а все, що я можу і маю право сказати, обов'язково буде використане проти мене. Це той самий випадок, коли ліпше промовчати. Я певен, що все налагодиться, потрібен тільки час...

